

Оксана Олександрівна Бодрик,
Білоцерківська спеціалізована школа І-ІІІ ступенів
№ 12 з поглибленим вивченням інформаційних
технологій, Київської області
м. Біла Церква, Україна

УДК 004.724 (376-016.45)

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ З ІНФОРМАТИКИ

В статті проаналізовані можливості використання інтерактивних технологій для формування комунікативної компетентності одарених учасників і раскрыта реалізація цього напрямку при вивченні інформатики.

Ключевые слова: комунікативна компетентність, соціалізація, індивідуальні психологічні особливості одарених дітей, інтерактивні технології.

It has been analyzed possibilities of using interactive technologies to create communicative competence of gifted pupils in the article "Features of communicative competence forming of gifted children in Informatics" by Oksana Bodryk. The realization of this direction in the study of Informatics has been disclosed.

Key words: communicative competence, socialization, individual psychological features of gifted children, interactive technologies.

Проблеми соціалізації обдарованих дітей викликають підвищений інтерес на цьому етапі, коли успіх розвитку суспільства визначається результатами творчої діяльності еліти, вихованої саме з обдарованих дітей. Адаже часто буває, що «вундеркінди», подорослішавши, стають «звичайними» людьми, мало того, навіть не можуть самореалізуватись у житті.

Проблеми соціалізації особистості розглядали: І. Бех, М. Боришевський, О. Киричук, Н. Лавриченко, М. Лукашевич, Є. Моносзон, І. Мигович С. Харченко та інші; проаналізували психолого-педагогічні основи формування особистості: І. Бех, Л. Божович, І. Булах, Г. Костюк, Н. Кузьміна, В. Рибалка, Л. Савенкова, О. Савченко та інші.

Розглянемо основні тлумачення терміну «соціалізація». М. Ільчиков і Б. Смирнов стверджують, що соціалізація - багатогранний процес становлення і розвитку людини, як в онтогенезі, так і в філогенезі, шляхом прилучення людей до всіх елементів матеріальної і духовної культури суспільства, через пізнання, спілкування і практичну діяльність, відповідні механізми передавання соціального досвіду, з метою формування людини для її нормального функціонування в суспільстві [3].

Інші автори визнають систему навчання і виховання основними інститутами соціалізації «виховання є провідним і визначальним початком соціалізації. Ядро виховання визначає процес передачі нагромаджених минулими поколіннями знань і культурних цінностей, тобто освіта» [6].

Проблеми соціалізації обдарованих особистостей пояснюють індивідуальними особливостями таких

дітей. Основні проблеми обдарованих дітей розглянула Л. Холлінгуорт, а Уїтмор конкретизував причини вразливості. Туріщев Л. В. звертав увагу, що соціальні особливості обдарованих дітей: прагнення до самореалізації, перфекціонізм, самостійність, соціальна автономність, егоцентризм, лідерство, змагальність, особливості емоційного розвитку можуть, як сприяти соціалізації обдарованої дитини, так і призводити до певних проблем [9].

Тому постає актуальним питання формування комунікативної компетентності обдарованих особистостей, як інтегральної якості особистості, що виконує функцію адаптації й адекватного функціонування особистості в соціумі, містить у собі установки, стереотипи, позиції спілкування, ролі, цінності тощо, особистості, «інструмент, що рефлексує» творчий потенціал особистості.

Розглянемо такі складові комунікативної компетентності:

- знання, вміння та навички конструктивного спілкування [5];
- внутрішні засоби регуляції комунікативних дій [2];
- внутрішні ресурси, необхідні для побудови ефективної комунікативної дії у визначеному колі ситуацій міжособистісної взаємодії [7];
- готовність і уміння будувати контакт з людьми [1];
- адекватна орієнтація людини в самій собі, власному психологічному потенціалі, потенціалі партнера, у ситуації [1];
- спроможність ефективно взаємодіяти з оточенням, завдяки розумінню себе й інших, при постійній видозміні психічних станів, міжособистісних відносин і умов соціального середовища [4];

— орієнтованість у різноманітних ситуаціях спілкування, яка заснована на знаннях і життєвому досвіді індивіда [4].

Таким чином, комунікативна компетентність постає, як структурний феномен, що містить, як складові цінності, мотиви, установки, соціально-психологічні стереотипи, знання, уміння, навички [14].

Мета. Проаналізувати можливості використання інтерактивних технологій для формування комунікативної компетентності обдарованих учнів та реалізацію цього напрямку при вивченні інформатики.

Однією з ідей вітчизняної педагогічної науки, головною умовою самореалізації обдарованих особистостей, є перетворення традиційного навчально-виховного процесу, побудованого на засадах суб'єкт-об'єктних відносин педагогів у учнями, на освітній простір життєтворчості, насичений різноманітними інтерактивними заходами за всіма можливими сферами самоздійснення особистості [11].

Розглянемо особливості викладання інформатики у загальноосвітніх закладах.

Шкільний курс інформатики, згідно з Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти затвердженого постановою КМУ № 1392 від 23 листопада 2011 р., віднесено до галузі «Технологія», де провідним компонентом є спосіб діяльності. Тому навчальний час, який відводиться на вивчення курсу інформатики, потрібно розподіляти таким чином:

- 30% навчального часу відводиться на засвоєння теоретичних знань,
- 70% навчального часу відводиться на формування практичних навичок роботи з сучасною комп'ютерною технікою та ІКТ.

При вивченні курсу інформатики передбачається проведення різних видів практичної діяльності учнів: демонстраційних, тренувальних, практичних, лабораторних робіт, які спрямовані на відпрацювання окремих технологічних прийомів, а також практикумів – інтегрованих практичних робіт (проектів), орієнтованих на отримання цілісного змістовного результату [10].

Тому саме для обдарованих дітей з інформатики актуальним є розвиток комунікативної компетентності.

Інтерактивні форми навчання розвивають комунікативні вміння та навички, допомагають встановленню позитивних емоційних контактів, привчають працювати в команді, прислухатися до думки своїх товаришів. Це співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове, навчання у співпраці), де учень і учитель є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання. Особливості такого інтерактиву полягає в зниженні нервового навантаження учнів.

Колективна (кооперативна) форма навчальної діяльності учнів - це форма організації навчання у малих групах учнів, об'єднаних спільною навчальною метою. Саме таке навчання відкриває для обдарованих дітей можливість співпраці зі своїми ровесниками, дозволяє реалізувати природне прагнення кожної людини до спілкування [12].

Складові групової роботи: слухання, надання допомоги, перевірка розуміння, розподіл ролей, випробування розвивають у школярів навички взаємодії, які допомагають у спілкуванні, викликають довіру, розвивають вміння розв'язувати конфлікти, приймати рішення. У ситуаціях кооперативного навчання існує позитивна взаємозалежність цілей, що досягаються учнями: вони розуміють, що можуть досягти свої особистих цілей тільки за умови, що їхні товариші по групі також досягнуть успіху. Саме завдяки особистісній взаємній підтримці в процесі навчання формується адекватна орієнтація людини у потенціалі партнера.

Робота в парах використовується на уроках інформатики для виконання практичних завдань за комп'ютером для досягнення будь-якої дидактичної мети: засвоєння, закріплення, перевірки знань тощо. За умов парної роботи всі діти в групі отримують рідкісну за традиційним навчанням можливість говорити, висловлюватись, розподіляти свої обов'язки щодо виконання завдання.

Для відособленої самостійної роботи, яка передбачає виконання практичних і лабораторних завдань, пари можна формувати різними способами: учні рівних можливостей або пара: сильний + слабкий для допомоги і навчання слабшого, що сприяє розвитку лідерства та самореалізації обдарованих дітей.

Робота у малих групах (3-5 учнів) формує у дітей вміння встановлювати ділові контакти, обмінюватись інформацією, відстоювати свою позицію й брати участь у формуванні групового рішення. Сором'язливі обдаровані учні, які з різних причин бояться висловлювати власні думки перед аудиторією, у роботі в малих групах отримують колективну підтримку для своїх думок. Після обговорення ситуації в малих групах вони легше висловлюються.

В основі цього процесу є явище інтеріоризації — формування внутрішніх структур психіки під впливом факторів середовища діяльності. Саме в цьому явищі полягає причина такої тенденції: як дитина проявляє себе в роботі малої групи, так, швидше за все, вона буде діяти й у професійному середовищі.

Досить часто у літературі розглядають такий розподіл ролей у групі: спікер (керівник групи), секретар, посередник, доповідач. Саме у ролі спікера обдарована дитина виступає, як лідер, самореалізуватись у ролі доповідача, а у ролі посередника — навчатись спілкуватись. Виконуючи роль доповідача від малої групи, учень формує навички виступу перед аудиторією, готовність взяти на себе відповідальність не тільки за результати власного аналізу ситуації, а й за роботу всієї групи.

Потрібно звернути увагу на опрацювання змісту і подання групами результатів колективної діяльності. Незалежно від організації роботи груп для подання результатів малих груп типу «Діалог», «Синтез думок», використовують експертні групи, що формуються з обдарованих дітей. Експертні групи виконують завдання: складають свій варіант виконання завдання, стежать за роботою груп і контролюють час, фіксують спільні погляди, співставляють отримані результати

зі своїми власними, рецензують та доповнюють отримані спільні результати, а на завершення пропонують узагальнену відповідь на завдання.

Експертами краще призначати учнів, які схильні до домінування або тих, які намагаються бути непомітними, не дуже активними під час уроків та поза навчальною діяльністю. Вони не бажають здаватися розумнішими за своїх однокласників, вважають за потрібне не «висовуватися», хоча в своєму арсеналі мають кілька нестандартних рішень на запитання вчителя.

Роботу в групах на уроках інформатики ми використовуємо при реалізації мініпроектів на практичних та лабораторних уроках (впродовж уроку), короткотривалих при реалізації проектів на задану тему.

До групи технологій колективно-групового навчання належать такі форми організації навчального процесу, що передбачають одночасну спільну (фронтальну) роботу всього класу. Використання технологій «Обговорення проблеми в загальному колі», «Мікрофон», «Незакінчені речення», «Мозковий штурм» сприяють формуванню адекватної орієнтації людини в самій собі - власному психологічному потенціалі, потенціалі партнера, у ситуації, вміння вільно висловлюючи свою думку чи позицію, говорити коротко, але по суті й переконливо. «Мікрофон», «Незакінчені речення», «Мозковий штурм» використовуємо на етапах актуалізації знань, рефлексії, «Обговорення проблеми в загальному колі», – при закріплення вивченого матеріалу.

Навички конструктивного спілкування формуються при використанні технологій «Навчаючи – учись», «Ажурна пилка» («Мозаїка», «Джиг-со»), «Аналіз ситуації», «Вирішення проблем», «Дерево рішень», які дають учням можливість взяти участь у передаванні своїх знань однокласникам, заохочують учнів допомагати один одному вчитися, навчаючи, самостійно розв'язувати проблеми та приймати колективне рішення.

Група технологій ситуативного моделювання покликає реалізувати важливих, з точки зору соціальної адаптації дитини, комплекс таких цілей: забезпечення контролю виведення емоцій; надання дитині можливості самовизначення; надихання і допомога розвитку творчої уяви; надання можливості зростання навичок співробітництва в соціальному аспекті; надання можливості висловлювати свої думки. Саме використання цих технологій сприяють реалізації таких особливих психологічних якостей обдарованих дітей: їх здатність прогнозувати можливі ситуації, різні способи розв'язання проблем, внутрішньо програвати ситуації ризику й небезпеки, а також знаходити можливі виходи з таких ситуацій.

Технології «Стимуляційні або імітаційні ігри», «Розігрування ситуацій за ролями» («Рольова гра», «прогривання сценки»), «Спрощене судове слухання», «Громадське слухання» дають можливість учням глибоко вжитися в проблему, зрозуміти її із середини, сприяють застосуванню на практиці вміння

розв'язувати проблеми, приймати рішення, набуті досвіду шляхом гри, допомогти навчитися через досвід, а також сприяють формуванню навичок орієнтуватись у різноманітних ситуаціях спілкування.

Тому при виконанні практичних та лабораторних робіт можна застосовувати симуляції або ситуаційні ігри - робота груп: редакторів для створення буклета рекламної фірми; менеджерів для створення бази даних туристичної фірми; екологів для аналізу забруднення води на Україні; веб-дизайнерів для створення сайту реклами магазину електронної техніки.

При вивченні різних тем вихованці виконують відповідні ролі:

- текстового процесора – ролі редакторів, художніх оформлювачів;
- графічного редактора – художників;
- електронних процесорів – роль економістів;
- баз даних – менеджерів.

Судові слухання з інформатики можна реалізувати над антивірусними програмами, оператором циклу з параметром, умовним оператором.

Інша група інтерактивних технологій «Технології опрацювання дискусійних питань» сприяє розвитку таких складових комунікативної компетентності, як спроможність ефективно взаємодіяти з оточенням, готовність і вміння будувати контакт з людьми.

Методи «ПРЕС», «Неперервна школа думок» (нескінченний ланцюжок) формують в учнів навички вибирати й оформлювати аргументи, висловлювати думки з дискусійного питання у виразній і стилістичній формі, переконувати інших. Такі заходи ми проводимо на теми «Електронний процесор і сім'я», «Якісний та швидкий пошук інформації в Інтернеті».

Технології «Займи позицію» та «Зміни позицію» розвивають внутрішні ресурси, необхідні для побудови ефективної комунікативної дії у визначеному колі ситуацій міжособистісної взаємодії, навички активного слухання, вчать приймати точку зору іншої людини та усвідомлення можливості протилежних позицій щодо їх вирішення. Для формування інформативної компетентності ми визначаємо такі теми «Комп'ютер – ворог чи друг?», «Правила безпеки в Інтернеті».

Формуванню навичок визначати власну позицію, відстоювати свою думку, навчитися слухати іншу людину, поважати альтернативну думку сприяють дискусія та дебати. Особливо актуальними в нашому інформаційному суспільстві є теми «Необхідність Інтернету», «Соціальні мережі: за і проти».

Саме з обдарованих дітей я формую групу помічників-консультантів. У своїй такій діяльності вони можуть самореалізуватись. Як лідери вони досить вдало виконують роль помічника вчителя або головного консультанта при проведенні практичних робіт. При цьому учні вчать перемагати свій комунікаційний егоцентризм: толерантно спілкуються з учнями, які слабкіші від них, пояснюють їм незрозумілий матеріал, ставлять себе на їх місце, виконуючи роль учителя. У спілкуванні учнів з консультантами-учнями, що допомагають учителю, успішно реалізується партнерство учень – учень.

Наприклад, учні 7-11 класів нашої школи активно займаються вивченням програмування, підготовкою до олімпіад. Створилась певна команда, в якій існує специфічне професійне спілкування. Семикласник, який приходить в команду, є початківцем у вивченні мови програмування. Отож, учні інших класів виступають у ролях: консультанта - при поясненні розв'язування задачі, вчителя - при перевірці роботи програми, експерта – при розробці тестових завдань до програми.

За вибором учнів можливо проводити державну підсумкову атестацію з інформатики у формі захисту творчих учнівських навчальних робіт (проектів) зі створення прикладного програмного забезпечення навчального процесу (прикладні програмні засоби, інструментальні середовища, комп'ютерні навчальні системи). Таку форму проведення атестації можуть обирати учні, які виявили особливий інтерес до предмета, мають глибокі знання інформаційних технологій та навчальні досягнення високого рівня (10, 11, 12 балів) з інформатики.

Ми намагаємось, щоб якнайбільше дітей створювали, а потім захищали свої роботи, тому, що при захисті проекту вони показують свої вміння самостійно будувати виступ, представляти мету, актуальність створеного проекту, розкривати етапи дослідження, вміння робити висновки, дискутувати.

Висновок. Робота педагога з обдарованими дітьми – це складний і неперервний процес. Він вимагає постійного зростання майстерності, педагогічної гнучкості. Саме використання інтерактивних технологій сприяє формуванню комунікативної компетентності обдарованих дітей, що стане надійним фундаментом адаптації та досягнення успіху ними у дорослому житті.

Використані літературні джерела

1. Введение в практическую социальную психологию [Текст] / Под ред. Ю. М. Жукова, Л. А. Петровской, О. В. Соловьевой. — М.: Смысл, 1997. — С. 150–166

2. Жуков Ю. М., Петровская Л. А., Растяников П. В. Диагностика и развитие компетентности в общении [Текст]. - М.: Изд – во МГУ, 1990. – 142 с.

3. Ильчиков М. З. Социология воспитания [Текст] : Монография. – М. : ИМПЭ, 1996. – 113 с.

4. Коллектив. Личность. Общение : словарь социал.-психол. понятий [Текст] / В. С. Агеев, С. П. Безносков, В. А. Богданов и др. / Под ред. Е. С. Кузьмина, В. Е. Семенова. — Л. : Лениздат, 1987. — 143 с.

5. Крижанская Ю. С., Третьяков В. П. Грамматика общения [Текст]. — Л.: ЛГУ, 1990. – 208 с.

6. Лукашевич Н. П. и др. Социология образования. Конспект лекций [Текст]. – К.: МАУП, 1996. – 87 с.

7. Основы конструктивного общения. Хрестоматия. [Текст] / Сост: Т. Г. Григорьева, Т. П. Усольцева. – Новосибирск – Москва, 1997 – 197 с.

8. Пометун О., Пироженко Л. Современный урок. Интерактивные технологии обучения [Текст]: Науч.-метод. посіб. – К.: Видавництво А.С.К., 2004. – 192 с.

9. Турищева Л. В. Особенности работы с обдарованными детьми [Текст] / Л. В. Турищева // Початкове навчання та виховання. – 2010. – № 1 (січень). – С. 20.

10. Інструктивно-методичний лист про викладання інформатики у 2012/2013 навч. році [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://metodportal.net/node/8066>

11. Обдаровані діти. Форми, методи, робота з обдарованими дітьми. / Сайт «Педагогіка й психологія життєтворчості» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://novosvit.pp.ua/fenomen-osobystisnoji-obdarovanosti/>

12. Інтерактивні технології – єдиний шлях оновлення і вдосконалення навчання [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://pryplozka.blogspot.com/2011_03_01_archive.html

13. Інтерактивні технології навчання / Сайт «Учитель учителю, учням, батькам» [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://teacher.at.ua/publ/kursova_robota_quot_interaktivni_tekhnologiji_navchannja_quot/39-1-0-6124

14. Комунікативна компетентність: суть, структура, розвиток. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.br.com.ua/referats/Dilovodstvo/79742.htm?dl>

